

Livija Reškovic

OSVRT NA *SLOVNICU* I *SKLADNJU* 1859.

Gledajući hrvatsku jezičnu povijest od razdoblja ilirizma do kraja 19. stoljeća, uočava se razdoblje velikog filološkog entuzijazma, borbe, truda i rada na normiranju hrvatskog književnog jezika. To razdoblje najznačajnije obilježavaju različita književnojezična normativna rješenja zagrebačke škole na jednoj i škole hrvatskih vukovaca na drugoj strani te slovnice i gramatike¹ koje su izdavane u težnji normiranja i usustavljanja hrvatskog jezika na svim njegovim razinama. Zagrebačka filološka škola zalaže se za ujednačeni književni jezik temeljen na književnojezičnoj tradiciji, prihvaćajući kajkavizme i čakavizme kao dodatno blago jezika. Nasuprot njoj stoje pripadnici škole hrvatskih vukovaca čiji stavovi i pobjeđuju

krajem 19. stoljeća, a jezik biva normiran prema načelu *Govori kao što dobri štokavci govore*, oslanjajući se na živi govor štokavskog izričaja, ne priznajući kajkavizme i čakavizme.

Najznačajniji predstavnici zagrebačke filološke škole (pored Vjekoslava Babukića i Bogoslava Šuleka) bili su Antun Mažuranić (1805.-1888.) i Adolfo Veber Tkalčević (1825.-1889.). Mažuranićeva druga gramatika, *Slovnica Hèrvatska* (1859.) bila je namijenjena školskoj upotrebi, ali prerasla je u znanstvenu slovnice zbog Mažuranićeva pristupa građi. Dijeli se na četiri dijela: *I. Glasoslovje* (slovopis, pravopis, glasovi i glasovne promjene, prozodija), *II. Pregibanje reči* (morfologija promjenjivih riječi), *III. Tvorjenje pregibivih reči* (tvorba promjenjivih riječi – imenica, pridjeva, glagola), *IV. O česticah* (nepromjenjive riječi). Nedostaje joj sintaksa, ali ju nadopunjuje Veberova *Skladnja ilirskoga jezika*, tiskana iste godine. Pisa-

¹ Naziv *slovnica* bio je karakterističan za pripadnike zagrebačke škole, a naziv *gramatika* za školu hrv. vukovaca.

na je morfonološkim pravopisom i slovopisom sukladnim ilirskom (uz *ě*, piše se i *èr*).

U popisu glasova značajno je da Mažuranić i dugi i kratki odraz jata smatra jednim fonemom, a izgovor dvoglasnika *ě* jednosložnim, dok dvosložan izgovor dopušta samo u stilske svrhe. U dijelu *O naglasku* Mažuranić daje najopsežniji opis novoštokavskog naglasaka za ono doba te obrazlaže svoju postavku da je štokavski naglasak izveden od starijeg čakavskog. Pravila o raspodjeli naglasaka ista su kao i u suvremenom jeziku. Što se tiče dvoglasnika, Mažuranić smatra odraz dugog jata jednosložnim, a kratke naglaske kojima se obilježuju samo kao nužnim slovopisnim rješenjima. Jedina sustavna mogućnost bilježenja naglasaka na *ě* je kao i kod svakog drugog naglašenog dugog samoglasnika razloženog na slog s dvama samoglasnicima: *ie*; primjer: *peta/rěka* = *peta/rieka* = *peeta/rieka*. U morfoloiji se oslanja na normu iz *Temelja* s ponekim malim odstupanjima (u G mn. sad je samo – *ah*).

Posebnost *Slovnice* nalazi se u razlikovnom uspoređivanju književnog jezika s vukovskom normom, dijalektom i starijim hrvatskim jezikom. Mažuranić tako opisuje što hrvatski jezik jest (jugozapadno jezično područje), a što nije (razlikovne odredbe hrvatskog i srpskog jezika), posebno naglašavajući te razlike i suprotstavljajući se Karadžiću kojeg ne drži mjerodavnim za normiranje hrvatskoga jezika. Antun Mažuranić daje prednost gradskom izgovoru jer ga smatra bližim pisanom, književnom jeziku. Govoreći o tradiciji i starijim gramatičarima, Mažuranić upozorava na mnoge zastarjele oblike i opisuje novije, modernije (npr. zastarjeli oblik imperfekta).

Veberova *Skladnja ilirskoga jezika za srednja učilišta*, smatrana prvom hrvatskom sintaksom, izlazi u trima izdanjima, u dvama samostalno, a kasnije u sklopu *Slovnice h(è)rvatske za srednja učilišta*. Sastavljena je od triju dijelova: *skladnje slaganja*, *skladnje djelovanja* i *skladnje poredanja*. Razlike od suvremenih gramatika nalaze se u nepoznatom futuru egzaktnom (*biti će se uvjerio*), neobičnim rekcijskim mogućnostima slaganja padeža uz glagol (akuzativ osobe s infinitivom), stavljanju izlaganja o vrstama nezavisno i zavisno složenih rečenica u poglavlje o veznicima, kao i redu riječi u rečenici (čestica *se* piše se prije zamjenične zanaglasnice). Bliskost suvremenim gramatikama vidljiva je u opisu promjenjivih vrsta riječi, redu riječi (*naravni* i *umjetni*), a opis pasiva, stegnutih izreka i participa vrlo je blizak suvremenoj generativno-transformacijskoj sintaksi.

Veberova sintaksa cjelovito je djelo, praktično i znanstveno, a sam njegov jezikoslovni rad nadovezuje se i nadopunjava na Mažuranićev, indirektno i Babukićev. Vrijednost njihovih djela vidljiva je u konkretnim i jasnim normativnim rješenjima u okvirima zagrebačke filološke škole i ilirske tradicije. Nastavljanjem na tradiciju nadvladali su ju u najpozitivnijem smislu,

nadopunjujući ju i prerađujući, stvarajući tako od nje novi stupanj za razvoj i rast jezika koji je u svom neprekidnom kretanju do danas.

Literatura

Ham, Sanda, 2006. *Povijest hrvatskih gramatika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb.